

Ressenya de l'informe *Mengem futur*

Reptes i propostes per a un sistema alimentari productiu, sostenible, resilient, saludable, responsable i d'accés universal a Catalunya

CARLES IBÁÑEZ I MARTÍ

Investigador i coordinador de l'Àrea d'Agrosistemes i Medi Ambient de l'Institut de Recerca en Tecnologia Agroalimentària (IRTA). Conseller del CADS.

JOAN VALLVÉ I RIBERA

Exconseller d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya. Conseller del CADS.

MONTSERRAT VILADRICH I GRAU

Catedrática del Departament d'Administració d'Empreses i Gestió Econòmica dels Recursos Naturals de la Universitat de Lleida. Consellera del CADS.

ARNAU QUERALT I BASSA

Director del CADS.

MERITXELL ROTA I CLARET

Analista tècnica en polítiques de desenvolupament sostenible al Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS).

INTRODUCCIÓ

L'any 1974, els governs participants a la Conferència Mundial de l'Alimentació de les Nacions Unides van concloure que «tot home, dona o infant té el dret inalienable a no patir gana ni desnutrició per tal de desenvolupar les seves facultats físiques i mentals». Però malgrat el reconeixement d'aquest dret, actualment al món encara hi ha 821 milions de persones que pateixen fam (FAO *et al.*, 2018). Aquesta xifra, que representa més del 10 % de la població del planeta, contrasta amb els més de 672 milions de persones que pateixen obesitat i amb la constatació que un terç del menjar que es produeix al món es perd o es llença.

Les projeccions demogràfiques apunten que l'any 2050 la població mundial s'haurà incrementat un 32 % respecte de l'any 2015 i arribarà als 9.800 milions d'habitants (UNDESA, 2017). Pel que fa a la demanda d'aliments, s'estima que es produirà un increment de fins al 60 % respecte del nivell actual (Alexandratos i Bruinsma, 2012), principalment a causa del canvi de dieta que s'està produint en molts països en favor d'una alimentació amb més productes d'origen animal (associat a l'increment de renda d'una part significativa de la població mundial). La pressió que pot causar aquesta

demanda sobre uns recursos naturals cada cop més escassos i els efectes del canvi climàtic han portat moltes institucions internacionals a alertar del risc d'una crisi alimentària global.

Catalunya està subjecta als canvis que es produeixen en el mercat mundial d'aliments. En primer lloc, perquè depèn de les importacions d'aliments de fora per a proveir-se i, en segon lloc, pels importants intercanvis comercials del sector agroalimentari: amb una taxa de cobertura de gairebé el 100 %, els productes de l'agropesca l'any 2017 ja van superar en valor els deu mil milions d'euros tant en exportacions com en importacions.¹ Tanmateix, les tendències demogràfiques i de consum a Catalunya i Europa fan que la realitat del futur alimentari en el nostre context sigui prou diferent de les tendències mundials.

És en aquest context que el Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS)² presenta l'informe *Mengem futur*, una reflexió que assenyala els principals reptes que el nostre país té a l'hora de garantir que, a mitjà i llarg termini, la seva població disposi d'accés físic i econòmic a una alimentació suficient, innòcua i nutritiva d'acord amb les necessitats i preferències alimentàries per a una vida activa i saludable i proposa recomanacions per a encarar-los.

1. Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, «Comerç exterior agroalimentari. Catalunya 2017» [en línia], estadística, <<http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/estadistiques/alimentacio/comerc-exterior/>> [consulta: 23 octubre 2018].

2. El CADS és un òrgan d'assessorament al Govern de la Generalitat de Catalunya integrat per un president i quinze consellers o conselleres de reconegut prestigi en l'àmbit acadèmic, institucional i empresarial. Creat el 1998, té la missió d'assessorar el Govern en la integració de la sostenibilitat en les seves polítiques i instruments; promoure la transferència de coneixement i el diàleg entre el Govern, el món acadèmic i la societat civil en l'àmbit del desenvolupament sostenible, i fomentar la implicació dels sectors econòmics i socials en el procés de desenvolupament de Catalunya.

SEGURETAT ALIMENTÀRIA, UN REPTE DE PAÍS

En aquest informe, el CADS reflexiona sobre la seguretat alimentària a Catalunya, n'analitza els reptes i proposa un acord amb tots els actors del sistema alimentari català per a desenvolupar una estratègia alimentària interdepartamental i intersectorial, amb l'objectiu de mantenir la capacitat productiva, avançar cap a mètodes de producció més sostenibles, reforçar la resiliència al canvi global, impulsar dietes més saludables d'acord amb la tradició de la dieta mediterrània del nostre país, reduir el malbaratament alimentari i vetllar perquè tothom pugui accedir a una alimentació en quantitat i qualitat suficients.

Es considera que hi ha seguretat alimentària quan totes les persones tenen, a mitjà i llarg termini, accés físic i econòmic a una alimentació suficient, innòcua i nutritiva d'acord amb les necessitats i preferències alimentàries per a una vida activa i saludable. Aquesta definició, aprovada a la Cimera Mundial de l'Alimentació de 1996, inclou quatre dimensions (FAO *et al.*, 2013):

Disponibilitat d'aliments suficients, de qualitat apropiada i amb prou diversitat, proveïts pel mercat domèstic o mitjançant importacions.

Accés físic i econòmic als recursos necessaris per a disposar d'una alimentació nutritiva.

Ús dels aliments per a gaudir d'una dieta adequada quant a nutrició i segura des del punt de vista sanitari.

Estabilitat, que eviti riscos sobre la disponibilitat, l'accés o la utilització correcta dels aliments per xocs sobtats o esdeveniments cíclics, per causes naturals, del mercat o polítiques.

Per tal d'analitzar la seguretat alimentària a Catalunya el CADS ha partit d'aquesta definició i les quatre dimensions, i ha estudiat, d'una banda, la disponibilitat i l'estabilitat (com a proveïment) i, de l'altra, l'accés i l'ús (com a consum). D'aquesta manera, l'informe del CADS *Mengem futur* planteja els reptes **per a assegurar el proveïment d'aliments i per a gaudir d'una alimentació adequada**.

REPTES PER A ASSEGURAR EL PROVEÏMENT D'ALIMENTS

La productivitat de les explotacions agràries catalanes ha augmentat en els darrers anys, però cada vegada n'hi ha menys i la superfície llaurada ha disminuït. No es coneix amb exactitud el grau d'autosuficiència alimentària actual, però la millor aproximació realitzada xifra el grau d'autoproveïment agrícola en un 40 % (Reguant, 2016). Malgrat que caldria portar a terme algun estudi detallat que permeti determinar més exactament aquest valor, les dades apunten a una debilitat potencial del grau d'autoproveïment de l'agricultura catalana.

- **En un entorn global com l'actual, Catalunya no hauria de perdre els factors de producció. Cal mantenir la capacitat productiva i facilitar l'accés de nous productors a la terra**, així com fer més esforços per a millorar la competitivitat de les explotacions. Això implica necessàriament un increment del valor afegit de les produccions d'aquestes explotacions agràries, però també, una reducció de la fragmentació d'aquestes unitats productives que els permeti un augment de les possibilitats d'innovació, competitivitat i capacitat negociadora.
- **La protecció i ús eficient dels recursos productius també són clau per a seguir garantint la producció d'aliments a Catalunya.** D'una banda, el sòl i els serveis que ofereixen els ecosistemes, com la pol·linització o els recursos pesquers, han de mantenir-se i, si és possible, millorar. Avançar cap a mètodes de producció més sostenibles ha de suposar també millorar en l'eficiència i circularitat de l'ús de l'energia, l'aigua i els nutrients. És important, doncs, reforçar la informació al consumidor sobre els beneficis de comprar aliments produïts amb menys plaguicides, provinents de la pesca sostenible, locals, de temporada o ecològics.
- **Pel que fa als recursos bàsics, la correcta gestió de l'aigua és, de fet, imprescindible en les condicions de canvi climàtic en què ens trobem.** Les sequeres, que es preveuen més freqüents i duradores, juntament amb l'increment de temperatura, faran disminuir la disponibilitat de recursos hídrics. Però el canvi global comporta també l'aparició de noves plagues i malalties, com el focus d'influença aviària de principis de 2017, que poden posar en risc la capacitat productiva del nostre país. En aquest sentit, l'increment alarmant dels bacteris resistents als antibiòtics a causa de l'ús excessiu i inapropiat que se n'ha fet tant en la medicina humana com

en l'animal, demana també mesures urgents per a reduir l'ús d'aquests medicaments i fer un replantejament del sistema de producció d'animals per a disminuir el risc de malalties.

Principals recomanacions del CADS per assegurar el proveïment d'aliments:

Reforçar la competitivitat i la posició del sector primari en la cadena de producció, promoure l'obtenció de productes d'alt valor afegit i protegir el sòl agrari, especialment el més fèrtil.

Avançar en les pràctiques agrícoles que milloren la fertilitat del sòl i redueixen la utilització dels plaguicides i herbicides, especialment els de més toxicitat per a les persones i la fauna (com els pol·linitzadors), usar de manera més eficient l'energia i consumir l'energia provinent de fonts renovables i gestionar de manera sostenible els recursos pesquers.

Impulsar estratègies de mitigació i adaptació al canvi climàtic, desenvolupar un pla nacional de resistència a antimicrobians per a reduir-ne l'ús i repensar el sistema de producció d'animals per a disminuir el risc de malalties.

REPTES PER A GAUDIR D'UNA ALIMENTACIÓ ADEQUADA

Segons les dades que ha pogut consultar el CADS, a Catalunya no hi ha un problema estructural de desnutrició. En general, a Catalunya el consum d'aliments és superior a les necessitats dels ciutadans i a la vegada es malbaraten grans quantitats d'aliments.

En paral·lel, però, encara hi ha famílies que tenen dificultats per a accedir a una alimentació sana, nutritiva i suficient, i que han de fer ús de la tasca de proveïment d'aliments en espècie que desenvolupen entitats com el Banc dels Aliments, moltes organitzacions del tercer sector social i les administracions públiques.

D'altra banda, des dels anys seixanta del segle xx s'ha anat produint un canvi d'hàbits alimentaris, i s'ha incrementat el consum *per capita* de calories, de carn i de productes processats (Bosch *et al.*, 2013). Actualment, la meitat de la població catalana de divuit a setanta-quatre

anys té excés de pes, amb una afectació superior en les classes socials més desfavorides i entre les persones que tenen estudis primaris o que no tenen estudis (Garcia *et al.*, 2016). La conseqüència d'aquest excés de pes és l'increment en el risc de patir malalties metabòliques, com les cardiovasculars i respiratòries, la diabetis i alguns càncers. Per a reduir la incidència d'aquestes malalties, cal disminuir la ingesta d'energia, de greixos saturats i trans, de sucres lliures i de sal, i afavorir un increment del consum d'hortalisses, verdures, llegums i fruites, més d'acord amb la nostra dieta mediterrània.

També cal tenir present que a Catalunya cada any es llencen més de dos-cents cinquanta milions de quilos d'aliments a les llars, els comerços i els establiments de restauració. És a dir, una quantitat equivalent a la que es necessita per a nodrir mig milió de persones va a parar anualment a les escombraries (ARC i UAB, 2011).

Per tal que tothom pugui gaudir d'una alimentació adequada, cal que no hi hagi pobresa. Però també cal comptar amb una educació i informació correctes sobre els aliments, així com recuperar les habilitats i una cultura culinària basades en la dieta mediterrània.

Principals recomanacions del CADS per a gaudir d'una alimentació adequada:

- **Impulsar dietes més saludables d'acord amb la tradició mediterrània**, mitjançant l'educació alimentària de la població i la promoció de la cultura culinària i el patrimoni gastronòmic del nostre país, així com uns hàbits de compra d'aliments menys intensius en l'ús de l'energia i altres recursos naturals.
- **Millorar les dades i el coneixement sobre malbarament alimentari**, reforçar la conscienciació social en aquest sentit i fomentar la prevenció de residus i la recuperació d'aliments.
- **Promoure l'ocupació estable en un mercat de treball amb salaris dignes i prestacions socials que permetin la reducció de la pobresa**, potenciar les habilitats culinàries, facilitar mesures de conciliació laboral i familiar i desenvolupar mesures per tal que les persones receptors d'assistència social participin

plenament com a consumidors en un sistema alimentari normalitzat.

UNA ESTRATÈGIA ALIMENTÀRIA INTEGRADA

En resum, el CADS conclou que els reptes per a garantir la seguretat alimentària al nostre país a mitjà i llarg termini són:

CAPACITAT PRODUCTIVA

Mantenir la capacitat productiva del sistema alimentari.

PRODUCCIÓ MÉS SOSTENIBLES

Avançar cap a mètodes de producció més sostenibles.

RESILIÈNCIA

Reforçar la resiliència al canvi global.

DIETES MÉS SALUDABLES

Impulsar dietes més saludables d'acord amb la tradició de la dieta mediterrània del nostre país.

REDUIR EL MALBARATAMENT

Reduir el malbaratament alimentari

TOTHOM PUGUI ACCEDIR

Vetllar perquè tothom pugui accedir a una alimentació en quantitat i qualitat suficients.

Per a fer front a tots aquests reptes cal emprendre mesures en àmbits tan diversos com són l'ordenació del territori; la formació de les vocacions agràries i del consumidor; la transformació energètica del sistema de producció i consum d'energia; el processament i etiquetatge dels aliments; la promoció de la salut; el foment de l'ocupació; el comerç local i els intercanvis internacionals; la cultura gastronòmica i de l'entorn rural i mariner, i la conservació de la biodiversitat, per citar-ne alguns.

Per aquest motiu el CADS proposa avançar en el Pacte Nacional per a la Política Alimentària, acordat amb tots els actors del sistema alimentari català, i desenvolupar-lo a través d'una estratègia de caràcter interdepartamental i intersectorial, amb polítiques que integrin totes aquestes dimensions i línies d'actuació ben definides i avaluable.

LA RECERCA, CLAU PER A L'ALIMENTACIÓ FUTURA

La recerca bàsica i la innovació tecnològica i, també, social i econòmica han de ser agents tractors per a afrontar tots aquests reptes amb èxit. Catalunya disposa de centres de recerca i universitats de primer ordre en matèria agroalimentària. L'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries (IRTA) n'és una peça clau, com també ho són el conjunt d'universitats de Catalunya, cadascuna des del seu àmbit d'expertesa i des d'aquesta visió àmplia de sistema alimentari.

El CADS recomana incentivar la recerca i les pràctiques d'innovació al sector mitjançant la definició d'un marc de recerca per a avançar en tots els àmbits proposats per a trobar solucions per al nostre país, però també per a esdevenir pioners en innovació tecnològica, econòmica i social.

REFERÈNCIES

Alexandratos, N., Bruinsma, J. (2012). *World agriculture towards 2030/2050: The 2012 revision* [en línia]. Document de treball de l'ESA núm. 12-03. Roma: FAO. <<http://www.fao.org/docrep/016/ap106e/ap106e.pdf>> [Consulta: 23 octubre 2018].

ARC (Agència de Residus de Catalunya), UAB (Universitat Autònoma de Barcelona) (2011). *Diagnosi del malbaratament alimentari a Catalunya* [en línia]. Barcelona: ARC: UAB. <http://residus.gencat.cat/web/contenut/home/ambits_dactuacio/prevenicio/malbaratament_alimentari/publicacions_especificques/resum_executiu.pdf> [Consulta: 23 octubre 2018].

Bosch, J. et al. (2013). *Present i futur de l'alimentació a Catalunya: Estudi prospectiu* [en línia]. Lleida: Fundació del Món Rural. <http://www.fmr.cat/sites/default/files/adjunts-fons/estudi_alimentacio_complet_130315_bo.pdf> [Consulta: 23 octubre 2018].

FAO (Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura) et al. (2013). *The state of food insecurity in the world 2013: The multiple dimensions of food security* [en línia]. Roma: FAO. <<http://www.fao.org/docrep/018/i3434e/i3434e.pdf>> [Consulta: 23 octubre 2018].

FAO et al. (2018). *The state of food security and nutrition in the world 2018: Building climate resilience for food security and nutrition* [en línia]. Roma: FAO. <<http://www.fao.org/publications/sofi/en/>> [Consulta: 19 octubre 2018].

Garcia, O. et al. (2016). *Enquesta de salut de Catalunya 2015* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://salutweb.gencat.cat/web/contenut/home/el_departament/estadistiques_sanitaries/enquestes/esca_2015.pdf> [Consulta: 23 octubre 2018].

UNDESA (Nacions Unides. Departament d'Afers Econòmics i Socials. Divisió de Població) (2017). *World population prospects: The 2017 revision, key findings and advance tables* [en línia]. Document de treball ESA/P/WP/248. Nova York: ONU. <https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf> [Consulta: 23 octubre 2018].

Reguant, F. (2016). «Grau d'autoprovèiment agrícola de Catalunya», *Observatori d'Economia Agroalimentària i Col·legi d'Economistes de Catalunya, Obealimentària*, 5 (novembre) [en línia], <<https://obealimentaria.wordpress.com/2016/11/13/grau-dautoprovèiment-agricola-de-catalunya/>> [Consulta: 23 octubre 2018].